

20.6x28.77	1/5	עמוד 50	מצב הרוח	11/03/2022	80943281-5
מכללת הדסה פרופ' ברטולד פרידלנדר - נשיא מכללת הדס - 82040					

שנתיים בדיוק לפרוץ הקורונה: סיכום דו שנתי

מנחם רהט

האחרונות, אחת מהן או בכלל לא? האם הלימוד המקוון הציל את שתי שנות הלימוד הללו לבל יילכו לאיבוד?

ההוראה הפרונטלית טובה יותר

כיום, במלאות שנתיים בדיוק לקורונה, ולנוכח העובדה כי היא עדיין נמצאת איתנו בחמשת גליה ובגילגוליה השונים, זו היתה השאלה שהצגנו בפני מספר ראשי מכללות שונות בישראל. השאלה הראשונה היתה אינפורמטיבית:

מה היו היקפי הלימוד המקוון בשתי שנות הקורונה?

פרופ' חיים סוקניק, נשיא המרכז האקדמי לב: "היקף הלימוד המקוון התנהל בכפוף להנחיות המל"ג ומשרד הבריאות, ואלה עצמן השתנו מספר פעמים מאז פרוץ המגפה. ברמת העיקרון, שאפנו למקסם את ההוראה הפרונטלית, משום שהיא טובה יותר. בתקופות שאפשרו הגעה חלקית לקמפוס, ניתנה העדפה ללמידה פרונטלית לתלמידי המכינה ולסטודנטים בשנה א', שהרי היא חיונית יותר עבורם. כמו כן הושאלו מחשבים ניידים לסטודנטים נזקקים ובמצבים מסויימים סייענו ברכישה. עבור סטודנטים שסביבת ביתם הקשתה

הכל החל ב-27 בפברואר 2020, לפני שנתיים בדיוק. באותו תאריך התייצב באחת מקופות החולים יהודי שחזר ארבעה ימים קודם לכן ממילאנו שבאיטליה, והתלונן על חום וכאבים, עייפות ואובדן חושי הטעם והריח. באותו יום נכנסה מדינת ישראל לעידן הקורונה, שנמשך מאז כבר שנתיים, תוך כדי מעלות ומורדות וגלים חולפים ובאים. התגובה הממשלתית הישראלית, שנבעה בראש וראשונה מחמת חוסר מידע באשר לנפישות המגיפה וסכנותיה, כללה כזכור סגר מוחלט.

תזכורת: ממשלת ישראל, מחמת חוסר המידע לגבי המגיפה, נכנסה לפאניקה. העליה התלולה במספר החולים המאומתים הובילה להטלת מגבלות שונות באמצעות תקנות שעת חירום. ב-14 במרץ הכריזו משרד הבריאות וראש הממשלה על ביטול כל תרבות הפנאי, כולל לימודים באוניברסיטאות ובמכללות, בתי ספר וגנים ואיסור שהייה של יותר מעשרה אנשים באותו מרחב.

מאז זכתה לעדנה המצאה טכנולוגית חדשה, בלתי מוכרת עד אז, ושמה תכנת ה'זום' המופלאה, שאיפשרה בתקופה הראשונה לימוד מקוון בכיתות וירטואליות שהתקבצו על מסכי המחשבים. האם המצאה זו הצילה את שתי שנות הלימודים

**במלאות שנתיים
לקורונה, שפרצה
בפברואר 2020,
מסכמים ראשי
מכללות ומוסדות
אקדמיה ברחבי
הארץ את השנתיים
הקשות והיוצאות
דופן, סביב
השולחן העגול
של 'מצב הרוח'**

19.48x27.71	2/5	51	עמוד	מצב הרוח	11/03/2022	80943277-0
מכללת הדסה פרופ' ברטולד פרידלנדר - נשיא מכללת הדס - 82040						

ולאפשר למידה פרונטלית לצד למידה מקוונת. גם במהלך שנה זו כמות הסטודנטים שיכלו להגיע לשיעורים פרונטליים השתנתה בהתאם להוראות והנחיות משרד הבריאות והממשלה".

האם לאחר שנתיים נסיון, אתם תאמצו את הלימוד המקוון שהחל דרכו כמובן כאלוץ זמני?

ד"ר קמפינסקי: "צריך להבחין בין הכשרה מעשית בכיתות הלימוד בבתי הספר לקורסים הנלמדים במכללה. בנוגע להכשרה בבתי הספר אין תחליף לשהייה במוסדות הלימוד, ובמקרה הזה הזום אינו מהווה אלטרנטיבה מעשית. יחד עם זאת, בקורסים פרונטליים רגילים הנלמדים במכללה, בהחלט משלבים באפרתה למידה מקוונת בזום ודרך אתרי הקורסים כחלק מהתפתחות טכנולוגית של כל מערך הלמידה האקדמית. התפיסה של מכללת אפרתה שהולמת גם את הרצון של הסטודנטיות, היא שאסור לוותר על הלמידה מקרוב בכיתה, גם בבית הספר וגם בהכשרת המורות. ההוויה החברתית והאנושית היא חלק מהחוויה וצריכה להישאר המשענת העיקרית של הכשרת המורים והלמידה בבתי הספר".

הלמידה המקוונת תשולב בתכניות הלימודיים

הרב ד"ר קאפה: "בהחלט! למדנו את יתרונותיו של הלימוד המקוון. מרצים רבים דיווחו על כך שהם מספיקים להעביר הרבה יותר חומר, שהסטודנטים יותר קשובים ושהרבה פחות זמן מתבזבז על התארגנויות וכדומה. מרצים רבים למדו לנצל את הכלים הרבים שישנם לצורך לימוד מקוון, ובאופן זה הצליחו לקיים שיעורים מעניינים יותר ומובנים יותר. שוב הוכח שיש לנצל את מה שמכונה 'סערה מושלמת', להטמעת מתודות ותהליכים שבאופן רגיל אורכות שנים. סערת הקורונה תרמה רבות למערכות בכלל ולמערכת החינוך וההשכלה בפרט".

הרב רייס: "הקורונה זירזה תהליכים שכבר התחילו מתחת לפני השטח. עוד לפני הקורונה העולם התקדם לצריכת מוצרים ושירותים מקוונים. כך שהיה ברור שזה עניין של זמן עד שגם האקדמיה תהיה חייבת להתאים את עצמה. ואכן, תוכניות ללימוד מקוונות לא חדשות לקריה האקדמית אונג. עוד לפני הקורונה היו תכנונים לאפשרות כזו ואפילו תוכנית לימודים מקוונת מחול'ל. כך שהקורונה תפסה אותנו די מוכנים. כמובן שגם להמשך קיימים תכנונים לקורסים או מסלולים מקוונים, זאת כמובן בהתאם להנחיות והחלטות המועצה להשכלה גבוהה".

פרופ' קלרמן: "בשלב זה קיים קושי רב להעריך מה מידת היעילות של שיטות ההוראה המקוונת מרחוק על תוצרי הלמידה של הבוגרים, ובמיוחד על איכות הבוגרים במקצועות הבריאות או במסגרות המקצועות הטיפוליים. יחד עם זאת, ניתן בהחלט לומר כי המכללה האקדמית צפת

ציילום: דוברות

פרופ' סוקניק מרכז אקדמי לב: "ללמידה מקוונת מספר יתרונות, דוגמת הפשטות בה ניתן להביא מרצים מן החוץ ואף מרצים בינלאומיים"

חלק מהסטודנטים ומסלולי הלימוד הגיעו לקמפוס ולמדו פרונטלית. במוסדות האחרים: התיכונים, המדרשות, בלימודי התעודה, עשינו הכל כדי שהתלמידים יגיעו לקרייה".

ביילי גנור ראש המינהל האקדמי במכללה האקדמית כנרת: "בשנה הראשונה של הקורונה, כשהיו סגרים מלאים, ההוראה התקיימה באופן מקוון, למעט קורסי מעבדות והכשרה מעשית, שבהם לא מתאפשרת למידה מקוונת כלל. כמובן שלאורך שנה זו, התאמנו את עצמנו לפי ההנחיות של משרד הבריאות. בשנה השנייה, השתדלנו לקיים

ציילום: דוברות

הרב ד"ר יונתן קאפה, מכללת אורות: "המרצים הספיקו להעביר בשיטה המקוונת הרבה יותר חומר"

מאוד על למידה מקוונת, אפשרנו להשתמש במחשבים שבמעבדות, כמובן בכפוף להנחיות".

הרב ד"ר יונתן קאפה, דיקן מכללת אורות וראש ביה"ס לתואר שני: "בתחילת עידן הקורונה הלימוד כולו נעשה בצורה מקוונת, אולם עם התגברות החיסונים והסרת המגבלות החברתיות, חידשנו את הלימודים בקמפוס בתחילה באופן חלקי ביותר, ולאחר מכן בתואר הראשון הלימוד נעשה רובו מהקמפוס, ובתואר השני רק בחלקו".

ד"ר רוני קמפינסקי דיקן מכללת אפרתה: "עם פרוץ הקורונה, עבור כל הקורסים באפרתה ללמידה בזום, ורק עם דעיכת המגיפה רוב הקורסים חזרו ללמידה במכללה; אך חלק לא מבוטל מהקורסים שרלבנטיים לכך נותרו בלמידה מרחוק או מקוונת".

פרופ' אהרון קלרמן נשיא המכללה האקדמית צפת: "היקף הלימודים המקוונים בתקופה הקורונה נע בין בערך 30 אחוזי לימודים מקוונים בתקופות אי-החלת הסגר, אך כן החלת מגבלות התו הירוק, ועד 90 אחוזים לימודים מקוונים, בתקופות בהן היה שילוב של סגר ומגבלות התו הירוק. בתקופה זו, אפשרה המכללה האקדמית צפת בקמפוס שלה קיום של הכשרות קליניות וסימולציות".

פרופ' ברטולד פרידלנדר, נשיא המכללה האקדמית הדסה: "במהלך שנות הקורונה היקפי הלימודים המקוונים נגזרו ישירות ממצב התחלואה והצורך שלנו לשמור על בריאות הסטודנטים והסגל. ככל שמצב התחלואה אפשר לנו, החזרנו את הסטודנטים ללמידה פרונטלית בקמפוס. עם זאת, התנסות מעשית במרפאות, סדנאות ומעבדות שמהווים חלק בלתי נפרד מהלמידה, התקיימו כמעט לאורך כל השנתיים בקמפוס למעט במהלך הסגרים".

בנימין בהגון, ראש המכללה האקדמית לחינוך תלפיות בחולון: "בשתי שנות הקורונה פעלנו בתיאום עם המל"ג ומשרד החינוך. בתקופה הראשונה של המגיפה התנהלו הלימודים רק בתוכנת הזום, ולאחר שנחלשה המגיפה הפעלנו שיטה משולבת של הוראה בזום והוראה פרונטלית. השיטה היתה שבוע בכיתה ושבוע בזום, וללומדות לתואר שני היה הפורמט שבועיים בזום ושבועיים במכללה".

הרב משה רייס, מייסד וראש מינהל הציונות הדתית, הקריה האקדמית אונג: "בתקופת הסגרים אפשר לומר שכמעט 100% למדו באופן מקוון וגם בין הסגרים האחרים היו גבוהים מאוד. הקריה האקדמית אונג הגיעה מאוד מוכנה לקורונה והגיבה במהירות למעבר ללימודים מקוונים מבלי לפגוע באיכות הלימודים. בי היתר זה מה שגרם לסטודנטים רבים להעדיף לימוד מקוון גם כאשר התאפשר מתווה היברידי (מהבית או מהכיתה)".

יקי סעדה, מנהל קרית החינוך, גבעת וושינגטון: "בקריית החינוך גבעת וושינגטון מוסדות תיכונים ואקדמאיים. המכללה האקדמית כמעט כל התקופה למדה במקוון, להוציא מקצועות מעשיים כמו חינוך גופני, מוסיקה ומדעים, וכן בתקופת המבחנים

19.76x27.64	3/5	52	עמוד	מצב הרוח	11/03/2022	80943278-1
מכללת הדסה פרופ' ברטולד פרידלנדר - נשיא מכללת הדס - 82040						

מיגוון מקורות על גבי המסך

פרופ' סוקניק: "ללמידה מקוונת מספר יתרונות, דוגמת הפשטות בה ניתן להביא מרצים מן החוץ ואף מרצים בינלאומיים. דבר זה מהווה תרומה משמעותית לאיכות ההוראה. כמו כן, במסגרת הכיתתית השגרתית, ללמידה בזום יש יתרונות של יעילות כאשר היא מתבצעת בקבוצה קטנה, בה המרצה והסטודנטים רואים זה את זה על המסך; וכן גם הקלות בה ניתן לשתף תכנים על המסך. ישנם מרצים שפותחים חדרי זום לצורך התנהלות פרטנית מול קבוצות קטנות תוך כדי שיעור, בכדי להעניק להם הנחייה אישית או לצורך מענה לשאלות. מעבר לכך, בהיבט הטכני הלמידה המקוונת מאפשרת גמישות יחסית בלוח האקדמי".

בהגון: "בשיטה המתקדמת, ניתן לפרוס בפני הלומדים מיגוון של מקורות על גבי המסך, זה לצד זה, בחלונות שונים, מה שאינו אפשר בלימוד הפרונטלי בכיתה. כידוע קצב ההתקדמות של כל סטודנטית שונה מאחת לשנייה, והלימוד המתקדם נאפשר לכל אחת להתאים עצמה להיצע הרחב. בכל אופן, אנחנו בדעה שהטכנולוגיה טובה במידה ידועה להקנות ידיעות לסטודנטיות, אבל קשה להעביר דרכה ערכים".

ד"ר קמפינסקי: "היתרונות של הלימוד המקוון הם: חיסכון בזמן התארגנות ונסיעות גם של המרצים וגם של הסטודנטים; פחות היעדרויות משיעורים ויותר התנסות בשילוב טכנולוגיות. הוא מקל גם באפשרות לשלב לימודים עם עבודה ופנאי".

פרופ' קלרמן: "זה נוח לחלק מהסטודנטים. סקרים העלו שב-50% מהסטודנטים בעד השיטה, בשל הסיבות הבאות: החיסכון בזמן הנסיעה, מקל על קשיי ועלויות התחבורה, מאפשר לסטודנטים עובדים להמשיך לעבוד ביתר קלות תוך כדי הלמידה, גמישות בזמן. בנוסף זה מאפשר למידה היברידית (גמישות במרחב באמצעות שיטת ההיפילקס - למידה באותו הזמן של סטודנטים משתתפים בשיעור מהבית ושל סטודנטים המשתתפים בשיעור הלומדים באופן פיזי בכיתה). הדבר מהווה פתרון כאשר המרצה לא נמצא במרחב הפרונטאלי והסטודנטים כן (בהימצאותו באזור רחוק פיזית בארץ או בחו"ל), בעת מצבי חירום (למשל שלג, או הגבלות הגעה של התו הירוק, אירועים באזור המרחבי של המכללה, וכדומה). במקרים כאלה יכולה השיטה ההיברידית לסייע מאוד ללמידה. יתרונות נוספים: גיוס סטודנטים מאזורים מרוחקים, ואף שילוב סטודנטים מחו"ל בקורסים המועברים בשפה האנגלית, וכן גיוס סגל איכותי מאזורים אחרים בארץ".

הרב רייס: "רבים מאוד מהסטודנטים באונו, ובמיוחד אלו הלומדים בליווי מינהל הציונות הדתית, הם כאלה שמשלבים בין עבודה ללימודים, וחלקם אף בעלי משפחות. ישנם לא מעטים הגרים בישוים מרוחקים מהקמפוס. היתרון לחבר'ה האלה ברור: הלימוד המקוון מאפשר גמישות רבה יותר, אפשר לצפות בהרצאות בכל עת, ללמוד קצב עצמי ועוד יתרונות רבים".

ציולם: דבורת

ד"ר רוני קמפינסקי, אפרתה: "אין תחליף לשהייה במוסדות הלימוד, והזום אינו מהווה אלטרנטיבה מעשית"

המרצה מדבר לפני הכיתה במשך שעה וחצי (ללא קשר למדיה בה הוא מדבר). תהליך ההוראה-למידה חייב להיות מבוסס על שיח של המרצה עם הסטודנטים ולמידה פעילה במהלך השיעור".

ברשותכם, נתייחס ליתרונות והחסרונות של השיטה המקוונת. נתחיל ביתרונות:

פרופ' פרידלנדר: "בראש ובראשונה זה חוסך לסטודנטים את זמני ההגעה לקמפוס ולעיתים מאפשר לסטודנטים שלומדים רחוק מהבית, להישאר לגור עם ההורים ובכך לאפשר להם חיסכון כלכלי משמעותי. הלמידה בזום מאפשרת להשתמש בכלים שאינם קיימים באופן פרונטאלי כדוגמת חלוקה פשוטה ומהירה לקבוצות עבודה ושימוש בכלים אינטראקטיביים שמייצרים השתתפות פעילה של הסטודנטים במהלך השיעור".

ציולם: יוני לובלינר

פרופ' אהרון קלרמן, מכללת צפת: "השיטה ההיברידית יכולה לסייע מאוד ללמידה"

החליטה על אימוץ השילוב שבין הלמידה הפרונטאלית לבין הלמידה המקוונת (קרי: למידה היברידית) כשיטת הוראה קבועה ללא קשר ישיר לקורונה".

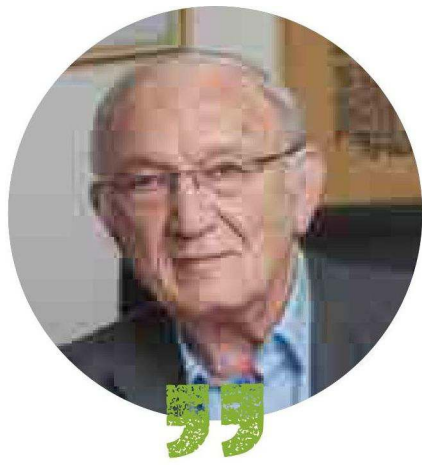
מר בהגון: "בהחלט כן. אצלנו היחס לאמצעי הלימוד המקוונים הוא של לכתחילה ולא רק בדיעבד. עוד לפני הקורונה אילצנו מספר מרצים לשלב בין לימודי הזום ללימודים מתוקשבים (באמצעות מחשב) וללימודים בכיתה. אנחנו בדעה שכל סטודנטית מסוגלת לעצמה אסטרטגית לימודים שונה: יש כאלה שמעדיפות ללמוד דרך האזנה פסיבית, ויש יותר פעילות ויש שמשלבות את שתי הדרכים. האופציות הללו מאפשרות לכל סטודנטית לקבל ביטוי משלה, וזאת בתקווה שכאשר תהיה מורה היא תדע לשלב את עבודת ההוראה שלה באופן שיתן מענה לכל האוכלוסיות בכיתה".

מר סעדה: "הלימוד המקוון הוכיח את עצמו במכללה, והיום, כשאנחנו כבר כמעט אחרי הקורונה, אימצנו את הלימוד המקוון חלקית. במשך שלושה שבועות הסטודנטים מגיעים לקמפוס ולומדים פרונטאלית, ובשבוע הרביעי לומדים במקוון. כל המבחנים במכללה נעשים במקוון. כמובן שאנחנו מאפשרים למי שיש בעיה עם מחשב, או כל בעיה אחרת, להגיע ולהיבחן במכללה. במסלולים המקצועיים כמו אומנות ומוסיקה הלימוד המקוון פחות מתאים והלימודים חזרו ללמידה פרונטאלית. במוסדות התיכונים הלימוד המקוון נתקל בבעיות רבות, כגון שאין לכולן מחשבים, או שיש עוד ילדים בבית כך שגם כשיש מחשב, הוא תפוס. המורה צריך להעביר את השיעור גם תלמידות שמגיעות לבית הספר גם לאלה המבודדים או חולים, לילדי הפנימיה בנפרד מהאקסטריניות, כך שלא נראה לי שנאמץ בשלב זה באופן רצוני את הלימוד המקוון".

בילי גנור: "עדיין מוקדם מדי לקבוע קביעות שכאלה. נכון לעת עתה, חזרנו ללמד באופן פרונטלי, ובהמשך נבחן ביחד עם הדיקנים וראשי המחלקות, אופציות ללמידה אחרת, המשלבת מפגשים בקמפוס ומפגשים מקוונים".

פרופ' פרידלנדר: "כבר לפני הקורונה החלו ניצנים של למידה מקוונת בצורה זו או אחרת בדמות מודלים של כיתה הפוכה שבה ישנו שילוב בין למידה עצמית מקוונת של הסטודנטים לבין שיעורים פרונטאליים. הקורונה הכריחה את כל המוסדות האקדמיים להתמודד עם האתגר הזה תוך מספר שבועות ובמתכונת מלאה. בראש ובראשונה, זו הייתה הוכחה שהמכללה האקדמית הדסה יודעת להתאים את עצמה לעידן משתנה. לאורך השנתיים הללו ההוראה הפדגוגית המקוונת הלכה והשתכללה, כך שהיום אנחנו נמצאים במקום אחר שבו אנחנו יודעים לקיים את הלמידה המקוונת ולנצל את היתרונות שלה. יתרה מזאת, הלמידה המקוונת במהלך השנתיים האחרונות לימדה אותנו רבות גם על הלמידה הפרונטאלית. בזכות הלימודים מרוחק התחזקה ההבנה שלמידה משמעותית בכל הרמות כולל באקדמיה איננה יכולה להיות מבוססת על הרצאות בהן

19.59x27.64	4/5	54	עמוד	מצב הרוח	11/03/2022	80943279-2
מכללת הדסה פרופ' ברטולד פרידלנדר - נשיא מכללת הדס - 82040						

בנימין בהגון, תלפיות: "אצלנו היחס לאמצעי הלימוד המקוונים הוא של לכתחילה ולא רק בדיעבד"

הגוף של הסטודנטית אם קלטה, הבינה והפנימה, וזו זמנית מפרשת הסטודנטית את שפת הגוף של המרצה. יש פה היוזן חוזר ברמה גבוהה. זה כמוזן לא קיים בזום".
מר סעדה: "לדעתי אין תחליף ללימוד פנים אל פנים. רק כך אפשר לנהל דיונים בצורה קלה יותר, והלימוד יעיל יותר. אפילו במכללה שבה אימצנו את הלימוד המקוון שבוע בחודש, זה נעשה לא מתוך חשיבה שזה יעיל יותר, אלא מתוך הבנה שיש בכך נוחות לסטודנטים ולמרצים".

יותר ידע בשנה המתקשבת

פרופ' פרידלנדר: "החסרונות קיימים והם לא מעטים. ישיבה ממושכת מול מסכים אינה בריאה, לא לסטודנטים ולא לסגל."

הרב משה רייס, אנו: "בלימוד המקוון ישנה פגיעה בחוויה החברתית-סטודנטית"

הסטודנטים שזקוקים לקשר אישי עם המרצה, דוגמת סטודנטים במכינה הקדם אקדמית וסטודנטים בשנה א'. בנוסף נוצרה איזושהי הבנה מצד סטודנטים שאפשר להישאר בפיג'מה וללמוד שעות על גבי שעות באופן מקוון. אי אפשר להחזיק ראש למשך 8 שעות לימוד מקוון ברצף".

ד"ר קמפינסקי: "ההוראה פחות איכותית: הסטודנטים פחות קשובים, הדינמיקה הקבוצתית נפגעת, המרצה פחות זמין ונגיש לסטודנטים, החוויה החברתית והאנושית אינה מתקיימת בלמידה דרך הזום. דומה כי חינוך מחייב קשר אנושי. הקשבה ושיח דרך המסך לא דומים למפגש של פנים בפנים".

רמת ריכוז גבוהה

פרופ' קלרמן: "הטמעת השיטה המקוונת כרוכה בקשיים ובאתגרים טכנולוגיים רבים, הקשורים בהכנת ובהפעלת תשתיות וטכנולוגיות איכותיות, שיינתנו מענה טוב ללמידה מיטבית מרחוק. הדבר דורש תקצוב נוסף הן לרכישת התשתיות והכלים הטכנולוגיים והן להפעלתם. חסרונות נוספים: היעדר קשר פרונטאלי בין המרצה לסטודנטים ובין הסטודנטים לבין עצמם; היעדר קמפוס פיזי וחיים סטודנטיאליים; מחסור בתשתיות מספיקות, ציוד קצה ורשתות אינטרנט טובות לחלק גדול מהסטודנטים וגם למרצים ביישובים השונים בהם הם מתגוררים; שיעור השתתפות ונוכחות נמוך; הגברת הסיכוי לנשירה מלימודים".

ד"ר עידית מנוסביץ': "לימוד מקוון מחייב רמת ריכוז גבוהה ויכולת למידה עצמאית גבוהה מצד הסטודנטים/יות. זה יכול להיות יתרון או חסרון. במישור ההתפתחות האישית, המקצועית והחברתית, החוויה בכיתה המקוונת ובמיוחד בלימוד המקוון הא-סינכרוני, שונה מהותית מהחוויה האקדמית המלאה שנוצרת בקמפוס. החיבורים האישיים שנוצרים בקמפוס בקרב הסטודנטים/ים והסגל, יכולים להיות משמעותיים מאוד ולעתים אף טרנספורמטיביים. תקופת הלימודים לתואר, בעיקר לימודי התואר הראשון, היא תקופה חשובה ולעתים מכרעת בעיצוב החיים המקצועיים של הסטודנטים/יות. כל הדברים שמתרחשים באינטראקציות בין השיעורים, בשיחות המסדרון ובהפסקות, מהווים קרקע חשובה לפיתוח קשרים מקצועיים ואישיים כחלק מתהליך ההתפתחות האקדמי והמקצועי של הסטודנטים/יות".

הרב רייס: "כמוזן שבלמוד מקוון ישנה פגיעה בחוויה החברתית-סטודנטית וישנו קושי ליצור קשרים חברתיים משמעותיים שעבור רבים הם חלק חשוב בתואר".
מר בהגון: "רק בהוראת פנים אל פנים, חשובים הסטודנטיות והמרצה לשפת הגוף של הצד השני. המורה יכול להתרשם משפת

הרב ד"ר קאפה: "כיום קשה לתפוס איך הצלחנו להתנהל בלי הלימוד המקוון, שיתרונותיו אדירים. אמנה אחדים מהם: שימוש בכלים מקוונים להוראה, הגברת העניין בשיעורים, חשיפת הסטודנטים בפני אנשי מפתח מהארץ ומהעולם שבלי הזום לא היו מתפנים להגיע, קיום ימי עיון נגישים, לרבות לקהל הרחב, הנגשת השכלה לפריפריה, הנגשת השכלה לאימהות ולאנשי קריירה, הפחתת ההוצאות הכספיות של הסטודנטים, ועוד".

ד"ר עידית מנוסביץ': ראש המרכז לקידום ההוראה והלמידה במכללה האקדמית כנרת: "במישור הטכנולוגי, אפשר לדבר על למידה מקוונת סינכרונית לעומת א-סינכרונית. שתי הדרכים מאפשרות לסטודנטים/יות גמישות וחוסכות זמן יקר של נסיעה לקמפוס. זה עוזר למי שגרים רחוק ורוצים לשלב לימודים עם עבודה או מחויבויות משפחתיות אחרות. לימוד מקוון א-סינכרוני מאפשר גמישות רבה יותר מלימוד מקוון סינכרוני, גם מבחינת הזמנים שסטודנטים/ים בוחרים ללמוד וגם מבחינת קצב הלימוד. כל סטודנט/ית יכול/ה להתקדם בקצב שלו/ה, דבר שמחזק את תהליך הלמידה".

והחסרונות?

הרב ד"ר קאפה: "חשוב כמוזן שלא להתעלם מהמגבלות שיש בלימוד המקוון, בפרט בלימודי החינוך ובהכשרה למקצועות טיפוליים. אין תחליף לקשר האישי והחברתי שמתרקם במפגש פנים אל פנים. ליצירת החוסן אצל הסטודנטים, ליצירת קשרים חברתיים בין הסטודנטים – קשרים שבהמשך יתרמו להעשרה המקצועית שלהם".
פרופ' סוקניק: "החיסרון המרכזי בלמידה מקוונת קיים בעיקר בלימודים בקבוצות גדולות. הנפגעים המרכזיים אלו בעיקר

צילום שחר רגב

פרופ' ברטולד פרידלנדר, מכללת הדסה: "ישיבה ממושכת מול מסכים אינה בריאה. יכולת הריכוז נפגעת ולה גם השלכות חברתיות ונפשיות"

19.81x27.71	5/5	56	עמוד	מצב הרוח	11/03/2022	80943280-4
מכללת הזטה פרופ' ברטולד פרידלנדר - נשיא מכללת הזט - 82040						

צילום: ארז ביט

בילי גנור מכללת כנרת: "בשנת הקורונה השנייה השתדלנו לקיים ולאפשר למידה פרונטלית לצד למידה מקוונת"

פרופ' פרידלנדר: "בסופו של יום הסטודנטים קיבלו את הידע וההכשרה לה הם זקוקים. חלקם התמודדו עם הלמידה המקוונת יותר טוב מאחרים. חשוב לזכור שמסגרות הלימודים הן של 3 שנים ולעיתים 4 שנים במקצועות מסוימים, אולם הקורונה איתנו, רק שנתיים והשנה כבר הצלחנו לקיים את הלמידה הפרונטאלית כמתכונת עיקרית של הלמידה, כך שבפועל לא היה מצב שסטודנטים למדו את כל שנות התואר שלהם בזום".

הרב רייס: "עדיין קשה לבחון את התוצאות של הלימוד המקוון. כמו שאמרנו קודם, יש לו יתרונות וחסרונות. למיטב ידיעתנו איכות הלימודים לא נפגעה. יש שיאמרו שהאפשרות לחזור על שיעורים אפילו העלתה את איכות הלימוד, מה שבטוח הלימוד המקוון מאפשר לסטודנטים רבים לשלב בין שלל משימות החיים ללימודים אקדמיים".

מר בהגון: "א.ד. גורדון כבר אמר שהאדם הוא המטרה ואילו החינוך הוא הדרך. אני מאמין שהסטודנטיות קיבלו בשנתיים הללו את מיטב הכלים לעמוד בפני הכיתה ולמלא מלאכתן קודם זה של חינוך התלמידים, במסירות ובנאמנות".

מר סעדה: "לדעתי כן. המכללה עשתה הכל כדי להתחשב בסטודנטים. למשל בסוף הסמסטר הראשון השנה הומרו חלק מהמבחנים בעבודות, לא כי זה יותר טוב, אלא מתוך התחשבות בסטודנטים".

ד"ר עידית מנוסביץ': "הסמסטר הראשון לקורונה, ב-2020, היה מאתגר, ויכול להיות שהייתה פגיעה מסוימת ברמת הלמידה של חלק מן הסטודנטים/יות. אך הסתגלנו מהר, גם סגל ההוראה וגם הסטודנטים/יות. אני סבורה שבמרבית המקרים רכישת הידע לא נפגעה בהכרח, אך הייתה פגיעה במורל ובהיבטים רגשיים-אישיים אחרים".

במחלוקת. מבדיקות שעשינו במכללה האקדמית צפת נמצא, שהיו מבחנים שהייתה בהם אינפלציה של ציונים, ובחלקם הייתה התפלגות נורמלית מסביב לממוצע הסביר. תמונת מצב דומה דווחה בכלל המוסדות האקדמיים בארץ".

הרב ד"ר יוחנן קאפח: "באופן כללי ניתן לומר כי בתחומי הידע, הסטודנטים רכשו יותר ידע בשנה מתוקשבת מאשר בשנה שקודם עידן התקשוב. אולם בניית החוסן, הערכיות והקישורים החברתיים – שכולם נחוצים למי שעוסק בחינוך – נבנים במפגשים של פנים אל פנים".

פרופ' סוקניק: "ההוראה הפרונטלית חייבת להמשיך לשמש כציר המרכזי, כאשר הוראה מקוונת בזמן אמת וההוראה האסינכרונית מספקות את ההשלמה בהתאם ליתרונותיהן הייחודיות. סוד ההצלחה הוא השילוב בין כולם במינוחים הנכונים. הפרמטרים המרכזיים במשוואה הזו הם בשלות הסטודנטים, גודל הכיתה וכשרונו האישי של המרצה".

יקי סעדה, גבעת וושינגטון: "הלימוד המקוון הוכיח את עצמו ולכן אימצנו חלקית את הלימוד המקוון חלקית. שלושה שבועות הסטודנטים מגיעים לקמפוס ושבוע הרביעי לימוד מקוון"

ד"ר עידית מנוסביץ': "בלימוד המקוון, כל סטודנט/ית יכול/ה להתקדם בקצב שלו/ה, דבר שמחזק את תהליך הלמידה"

יכולת הריכוז נפגעת ואיתה אף השלכות חברתיות ונפשיות שונות שיכולות להיווצר בעקבות הבידוד בבית וחוסר האינטראקציה עם חברים לכיתה ועם הסגל האקדמי. דבר נוסף, המידה המקוונת אינה מאפשרת לקיים בהכרח למידה מעשית שמהווה במקצועות רבים חלק משמעותי מההכשרה האקדמית והמקצועית".

לסיכום דו שנתי: האם הסטודנטים יצאו עם יותר או פחות ידע מן השנתיים האלה לעומת הישי הסטודנטים בשנתיים שקדמו לקורונה?

ד"ר קמפינסקי: "הידע הנרכש של הסטודנטים לא נפגע בצורה משמעותית, בהשוואה לתקופה שקדמה לקורונה. נהפוך הוא; הסטודנטים נחשפו לטכנולוגיות למידה שלא היו מוכרים להם לפני הקורונה, אבל ברור שאנחנו מפסידים משהו בנשמה היתירה שכל מורה צריך כדי להיות חלק מעולם החינוך".

פרופ' קלרמן: "קשה לתת תשובה גורפת לשאלה זו, מאחר ושיטות ההערכה ומתן הציונים היו שונות לגמרי לפני הקורונה, בעוד שבעידן הקורונה התבססו על מבחנים מקוונים, עבודות בית וכו', כך שמידה טוהר הבחינות המקוונות ועבודות בית שנוי